

ประวัติและความสำคัญของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชก่อนรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เมืองนครศรีธรรมราชเคยมีความสำคัญมาตั้งแต่อดีตจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นคงที่ได้กล่าวมาแล้ว จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงความสำคัญของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เพราะเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมีส่วนทำให้เมืองนครศรีธรรมราชสำคัญมากขึ้นหรือลดลง หน้าที่และบทบาทของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมีผลต่อความสงบสุขเรียบร้อยของบรรดาหัวเมืองปักษ์ใต้และมีผลสะท้อนถึงรัฐบาลกลางทั้งทางด้านการเมืองและการเมือง

ในบทนี้ก่อนอื่นควรจะทราบถึงฐานะและคุณสมบัติของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชและความเป็นมาในการแต่งตั้งและพิธีแต่งตั้งอย่างสังเขป เพื่อให้เกิดความเข้าใจก่อนแล้วจะขอกล่าวถึงหน้าที่และบทบาทของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นก่อนสมัยที่พระยานครศรีธรรมราช(น้อย) จะเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช

๒.๑ ฐานะและคุณสมบัติของผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช

ฐานะของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ปรากฏหลักฐานครั้งแรก คงจะในกฎหมายพระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง ซึ่งตราขึ้นใน พ.ศ. ๑๘๑๕ ตรงกับสมัยของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ตะจั่ว) ว่า เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เป็นตำแหน่งเจ้าเมืองเอก มีศักดินา ๑๐,๐๐๐ และมีชื่อยศบรรดาศักดิ์ว่า "เจ้าพญาศรีธรรมราชชาติเคไชโยมโหสุริยาธิบดีพิริยปรากฏมพาทู" การมีบรรดาศักดิ์สูงถึง "เจ้าพระยา" มีศักดินา ๑๐,๐๐๐ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเจ้าเมืองนครศรี-

๒๐
ธรรมราชว่ามีมาก เพราะเมื่อเทียบศักดิ์นาของเจ้าพระยานครศรีธรรมราชแล้วจะเท่า
กับศักดิ์นาของอัครมหาเสนาบดีและจัตุสดมภ์ทั้ง ๔ แต่ถ้าพิจารณาถึงอำนาจจริง ๆ แล้ว
เจ้าพระยานครศรีธรรมราชยังเป็นรองอัครมหาเสนาบดี แต่อาจจะสูงกว่าเสนาบดีทั้ง ๔

คุณสมบัติของผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช จากพระราช
กำหนดเก๋ามาตรา ๕๐ ในกฎหมายตราสามดวง พอจะชี้ให้เห็นถึงหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก
เลือกผู้ที่จะเป็นเจ้าเมืองว่าจะต้องประกอบด้วยวุฒิ ๔ ประการ คือ ชาติวุฒิ วิทยวุฒิ
คุณวุฒิ และปัญญาวุฒิ^๒ ซึ่งหมายถึงการถือเอาชาติตระกูล อายุ ความรู้ และความ
เฉลียวฉลาดเป็นเกณฑ์ ชาติตระกูลนั้นควรจะต้องเป็นผู้ที่มีเชื้อสายรับราชการสนองพระ
เดชพระคุณมาก่อน ทั้งนี้เพื่อจะได้เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์มาก่อนบ้าง อายุควรจะมี
ประมาณ ๓๐ ปีขึ้นไป คุ้มเป็นวัยที่สุขุม มีความพร้อมทางปัญญา ความรู้ความเฉลียว
ฉลาดก็เป็นปัจจัยสำคัญ เพราะจะทำให้การบริหารบ้านเมืองไปด้วยดีมีผลสำเร็จ สิ่ง
เหล่านี้เป็นหลักเกณฑ์ทั่ว ๆ ไปที่ใช้ในการคัดเลือก แต่ในการแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรี-
ธรรมราชจริง ๆ แล้วแต่ละครั้งโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยอยุธยาและกรุงธนบุรีจะพิจารณา
บุคคลที่มีความดีความชอบและบุคคลที่ทรงโปรครา และไว้วางใจเป็นสำคัญ เพราะเจ้าเมือง
นครศรีธรรมราชเป็นเจ้าเมือง เมืองเอกที่สำคัญทางภาคใต้ มีเมืองขึ้นและเมืองใต้ปก-
ครองหลายเมือง ถ้าเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชไม่เป็นผู้มีความสามารถ หรือไม่จงรัก
ภักดีต่อทางราชธานี จะมีผลกระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยทางภาคใต้ ราชธานี
จะต้องเสียทั้งกำลังคนและกำลังทรัพย์ไปปราบปราม ยิ่งถ้าราชธานีมีศึกติดพันอยู่ก็จะทำให้
ราชอาณาจักรไม่มั่นคง เกิดผลเสียทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ ทางราชธานีจึงได้หา
วิธีควบคุมอำนาจและบทบาทของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อป้องกันยับยั้งความยุ่งยากไม่
ให้เกิดขึ้นหลายวิธี คือ

๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพงศาวดารฉบับพระราช

หัตถเลขา, หน้า ๖.

๒ หองสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๗๖ (พ.ศ. ๒๓๒๗)

เลขที่ ๒ กฎพระบรมราชโองการ เรื่องตั้งเจ้าพัทธเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช

๑. ทางราชธานีจะกำหนดและแต่งตั้งผู้ที่มีตระกูลดี มีเชื้อสายรับราชการสนองพระเดชพระคุณ รัชชนบทธรรมเนียมในเมืองหลวงเป็นอย่างดีให้ดำรงตำแหน่งยกบัตร ทำหน้าที่ออกไปตรวจดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าเมือง ถ้าเจ้าเมืองประพฤติหรือบริหารราชการด้วยมิชอบก็ให้ยกบัตรว่ากล่าวตักเตือน ถ้าเจ้าเมืองไม่เชื่อฟังก็-สามารถจะกราบทูลพระมหากษัตริย์ให้ทรงทราบและทรงพิจารณาโทษได้ทันที

๒. ในสมัยอยุธยาและธนบุรี มักจะแต่งตั้งข้าราชการจากราชธานีไปปกครองเลง ไม่มีการสืบยศทางเชื้อสาย จึงมักจะได้แต่คนที่จงรักภักดี และไม่มีการสะสมกำลังอำนาจไว้ให้ลูกหลานตนเองได้เลย แต่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นผู้ที่มีเชื้อสายเดียวกัน คือ ตระกูล ณ นคร ทั้งนี้เพราะตระกูลนี้มีผู้ที่มีความสามารถหลายคน และคงจะมีอิทธิพลสมควร ซึ่งจะได้กล่าวในตอนต่อไป ถึงจะสืบเชื้อสายในตระกูลเดียวกัน อำนาจของเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้มีได้เป็นภัยแก่ทางราชธานี เนื่องจากทางราชธานีปกครองและควบคุมอำนาจไปถึง ประกอบกับมีการแข่งขันอำนาจระหว่างเมืองใหญ่ คือ นครศรีธรรมราชและเมืองสงขลาจึงเป็นการถ่วงดุลอำนาจกันอยู่

๓. มีการกำหนดลงโทษเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ถ้าประพฤติตนไม่สมควรปกครองบ้านเมืองไม่ยุติธรรม จะถูกเรียกตัวกลับคืนหรือถูกปลดออกจากตำแหน่ง ดังเช่นเคยปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่า ทางอยุธยาตั้งพระยาสุภาวดีไปเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช แต่คงจะมีเรื่องทำผิดจึงถูกอุทธรณ์เรียกกลับราชธานี^๒ และในสมัยของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(หนู) ได้ชักชวนไม่ปลงใจในราชการกับทางราชธานี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดฯ ให้ปลดออกจากตำแหน่งเจ้า

^๑ องค์การค้าคุรุสภา, กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๔, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕), หน้า ๕๔ - ๑๐๑.

^๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเคิม, หน้า ๒.

เมืองนครศรีธรรมราช

๔. ในบางสมัยเมืองนครศรีธรรมราชจะถูกลดอำนาจด้วยการตัดกำลังคน เช่น ในสมัยของพระเพทราชาโปรดฯ ให้ลดกำลังคนในเมืองนครศรีธรรมราช กวาก ค้อนครอบครัวชาวเมืองนครศรีธรรมราชไปไว้ที่เมืองอื่น และในสมัยรัชกาลที่ ๑ โปรดฯ ให้แยกเมืองสงขลาซึ่งเคยขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชไปขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ

๕. เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจะต้องส่งลูกหลานเข้าไปรับราชการในราชธานี ซึ่งความจริงแล้วเป็นธรรมเนียมที่จะต้องมียูทหลานเป็นตัวประกันอยู่ในราชธานี เพื่อป้องกันมิให้เจ้าเมืองคิดแข็งเมืองหรือเป็นภัยแก่ราชธานีได้สะดวกนักด้วยหวังเกรงความปลอดภัยของลูกหลาน แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าเจ้าเมืองตั้งใจทำราชการสนองพระเดชพระคุณอย่างดี ลูกหลานที่อยู่ในราชธานีมักจะได้รับคำสั่งเสริมให้มีฐานะดีขึ้น และในบางครั้งถ้าบิดาถึงแก่กรรมก็อาจจะได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองตั้ง เช่นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดฯ ให้พระยาอภิรักษ์ (แสง) บุตรของเจ้าพระยา นครศรีธรรมราช (น้อย) ออกมารับราชการและเป็นเจ้าเมืองไทรบุรี เป็นต้น^๖

๒.๒ การแต่งตั้งและการทำพิธีแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช

ในการแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชนั้น ดังที่กล่าวมาแล้วทางราชธานีจะเป็นผู้เลือกและกำหนดบุคคลใดจะสมควรเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช แล้วจึงจะมีการแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชออกไปปกครอง การแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมีมานานแล้ว แต่ที่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดนั้นมีการแต่งตั้งในสมัยอยุธยา ๑ ครั้ง ในสมัย

^๖ หองสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๗๖ (พ.ศ. ๒๓๒๗)

เลขที่ ๒.

^๖ ตรีศกดิ์ ล้อมลิ้ม, เรื่องเดิม, หน้า ๓๕.

^๖ กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑ - ๒, (พระนคร : ป. พิษณุการพิมพ์, ๒๕๐๖), หน้า ๖๕๑.

อยุธยา ๑ ครั้ง ในสมัยกรุงธนบุรี ๑ ครั้ง และในสมัยรัตนโกสินทร์ ๓ ครั้งรวมเป็น ๕ ครั้ง* คือ

ครั้งที่ ๑ ใน พ.ศ. ๒๒๔๕ พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงตั้งพระยาไชยาธิเบศร์เป็นเจ้าพระยามครศรีธรรมราช

ครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๓๑๘ พระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงตั้งเจ้านคร (หนู) เป็นพระเจ้านครศรีธรรมราชเจ้าประเทศราช

ครั้งที่ ๓ ใน พ.ศ. ๒๓๒๗ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงตั้งเจ้าพัฒน์เป็นพระเจ้านครศรีธรรมราช

ครั้งที่ ๔ ใน พ.ศ. ๒๓๕๔ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงตั้งพระบริรักษ์ภูเบศร์ เป็นพระเจ้านครศรีธรรมราช

ครั้งที่ ๕ ใน พ.ศ. ๒๓๘๔ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งพระเสน่หามนตรี (น้อยกลาง) เป็นพระยามครศรีธรรมราช

การแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชนั้นมี ๒ อย่าง คือ แต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองเอก ดังเช่นในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น และแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองประเทศราช ดังเช่นในสมัยธนบุรี แต่เนื่องจากในสมัยอยุธยาตอนปลายและสมัยกรุงธนบุรีเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นตรงต่อกรมท่า ฉะนั้นในการแต่งตั้งจึงเป็นหน้าที่ของกรมท่าที่จะต้องจัดการเกี่ยวกับการแต่งตั้ง มีการให้ข้าหลวงเชิญพระสุพรรณบัตรตราพระครุฑพ่าห์และพระ-

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* แต่ถ้าจะนับรวมทั้งในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิที่ไปรบฯ แต่งตั้งขุนอินทรเทพเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชด้วย (จาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, หน้า ๒๗) ก็อาจจะรวมเป็น ๖ ครั้ง แต่ในครั้งขุนอินทรเทพออกไปเป็นเจ้าเมืองนครนี้จะมีพิธีแต่งตั้งหรือไม่ ไม่ปรากฏ

** คงจะก่อนสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเป็นต้นมา รายละเอียดในบทที่ ๑ หน้า ๗ - ๘.

ราชโองการออกไปมอบเมือง^๑ แต่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมืองนครศรีธรรมราช
ชั้นกับกลาโหม เจ้าพระยาสมุทรกลาโหมจึงทำหน้าที่แต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช
ซึ่งต่างจากกรมท่าเพราะจะมีสารตราของเจ้าพระยาสมุทรกลาโหมออกไปตั้งเจ้าเมือง และ
มีข้าหลวงเชิญภูพระราชโองการออกไปมอบเมือง ไม่มีการเชิญพระสุพรรณบัตร ตรา
พระครุฑพ่าห์^๒ คุ้มเหมือนอย่างสมัยอยุธยาและธนบุรี

ในการแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมีการทำพิธีแต่งตั้งคุ้ม ซึ่งจะโปรดฯ
ให้มีขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อใดไม่ปรากฏแน่ชัด แต่คงจะมีการทำพิธีแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรี-
ธรรมราชก่อนสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ คุ้มในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศโปรดฯ ให้
พระยาไชยาธิเบศร์เป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราชใน พ.ศ. ๒๒๔๕ จึงปรากฏพิธีแต่งตั้ง
เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นครั้งแรกและละเอียดละออมากใน "สำเนาฎีกตั้งเจ้าพระยา
นครศรีธรรมราชครั้งกรุงเก่า" และปรากฏข้อความว่า

"... จากูลพระราชโองการ แลตราพระครุฑพ่าห์ พระสุพรรณบัตร
เสด็จไปมอบเมืองนครศรีธรรมราชให้แก่พระยาไชยาธิเบศร์ เป็น
เจ้าพระยานครศรีธรรมราชตามธรรมเนียม..."^๓

แสดงว่าพิธีแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชคงมีมาก่อนสมัยพระเจ้าอยู่หัว
บรมโกศแล้ว แต่อาจจะหยุดท่วไปพักหนึ่ง แล้วมารื้อฟื้นให้มีขึ้นใหม่อีกจึงมีการกำหนด
พิธีไว้ในสำเนาตั้งเจ้าเมืองอย่างละเอียด เพราะถ้าเคยทำติดต่อกันมาเป็นประเพณีไม่
น่าที่จะมีการกำหนดออกมาอย่างละเอียดละออมากซึ่งคงจะเป็นแบบฉบับในการทำพิธีตั้ง
ตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยกรุงธนบุรีต่อมา สาเหตุที่มีการรื้อฟื้นพิธีแต่งตั้งเจ้า
เมืองนครศรีธรรมราชขึ้นมาอีกคงเนื่องจากเมืองนครศรีธรรมราชเคยเป็นขบถในสมัย

^๑ หอสมุดควชิรญาณ, จดหมายเหตุกรุงธนบุรี จ.ศ. ๑๑๓๔ (พ.ศ. ๒๓๑๘)
เลขที่ ๖.

^๒ หอสมุดควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๒๗)
เลขที่ ๒.

^๓ องค์การค้าคุรุสภา, ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒, (ภาค ๒), หน้า ๑๘๗.

พระเพทราชา จึงถูกจำคุกอำนาจลงด้วยการลกดักล้างเมืองนครศรีธรรมราชลงและคงจะไม่ให้เกียรติให้อำนาจเท่าที่ควร ต่อมาในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศคงจะตระหนักถึงความสำคัญว่าเป็นเมืองสำคัญมาก เมืองหนึ่งทางภาคใต้ที่พำนักที่ปกครองดูแลดินแดนหลายแห่งทางภาคใต้ทั้งหัวเมืองมลายูแพนราชธานี สมควรจะให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมีอำนาจตามสมควรและเป็นที่ยอมรับแก่บรรดาหัวเมืองปักษ์ใต้เพื่อสะดวกในการปกครอง จึงรื้อฟื้นพิธีแต่งตั้งขึ้นมาใหม่

พิธีแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในปลายสมัยอยุธยา มีดังนี้คือ มีพนักงานชาววังอัญเชิญพระราชโองการ ตราพระครุฑพ่าห์ และพระสุพรรณบัตรไปมอบเมืองนครศรีธรรมราชให้กับผู้ที่ได้รับพระราชโองการแต่งตั้ง ระหว่างทางที่นำให้ผู้รั้งกรมการนายบ้านทุกแห่งจัดพานเงินหมากข้าวตอกดอกไม้รูปเทียนมากราบถวายบังคมพระราชโองการเป็นการยอมรับตามพระราชโองการและเท่ากับเป็นการที่ราชธานีจะประกาศให้หัวเมืองต่าง ๆ ไต่ทราบและยอมรับเจ้าพระยามนครศรีธรรมราชคนใหม่เมื่อถึงเมืองนครศรีธรรมราช ให้อัญเชิญพระราชโองการ ตราพระครุฑพ่าห์ และพระสุพรรณบัตร ขึ้นไว้ในมณฑป มีการประโคมฆ้องกลองแตรสังข์ นิมนต์พระสังฆราชาคณะ ๕ รูป อินทขันธ์ ๑๕ รูป ให้พระหลวงขุนหมื่น กรมการเมืองนครและผู้รั้งกรมการเจ้าเมืองชั้นของเมืองนครนุ่งขาวห่มขาว แต่งพานหมากถวายบังคมพร้อมกันแล้วตั้งเป็นขบวนแห่เชิญพระราชโองการ ตราพระครุฑพ่าห์ และพระสุพรรณบัตรเสด็จเข้าในพระวิหาร แบ่งนั่งกันเป็น ๒ แถว เจ้านครจะนุ่งผ้าสมปักทองขาวชายกรวย ห่อเสื้อขาวใส่พอกเกี้ยวดอกไม้ไต้หวันอยู่หน้าสุด

เมื่อได้ฤกษ์อาลักษณ์จะอ่านพระราชโองการมอบเมืองให้กับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชคนใหม่ เสร็จแล้วบรรดาเหล่าหลวงศรีราชสงครามภักดีและกรมการทั้งหลายจะประนมมือเหนือศีรษะรับสังคราพระราชโองการ ว่า "ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขอรับพระราชโองการมานพระบิณฑูรค์้วยเกล้า" กราบสามทีแล้วจะมีการอ่านพระสุพรรณบัตรพระราชทานชื่อแก่เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจะกล่าวว่า "ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชโองการมานพระบิณฑูรค์้วยเกล้า" และรับ

พระสุพรรณบัฏครุฑพ่าหยมุกรองเหมทองชูขึ้นเหนือศีรษะ ๓ ที่ พระสงฆ์ถวายพระพร^๑

หลังจากนั้น เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชคนใหม่จะต้องแต่งพระหลวงขุนหมื่นคุมไพร่พลพร้อมด้วยอาวุธรักษาป้องกันเสด็จพระราชโองการและตราพระครุฑพ่าห์ จะต้องแต่งหนังสือทูลเกล้าฯ ถวายสนองพระราชโองการ แต่งหนังสือปฏิบัติ ๖ พงษา โภษาธิบัตินี้ (เพราะในปลายสมัยอยุธยา หัวเมืองปักษ์ใต้ส่วนใหญ่ขึ้นกับกรมท่า) พร้อมทั้งแต่งเครื่องบรรณาการสำหรับสนองพระราชโองการ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับ ค่าธรรมเนียมมอบเมือง ค่าธรรมเนียมแต่งตราพระราชโองการ ตราพระครุฑพ่าห์ และพระสุพรรณบัฏ ค่าผู้เชิญตราพระราชโองการ ค่ารับส่งนายเวรชาววังมหาดไทย เหล่านี้ส่งเข้าไปยังราชธานี ฉะนั้นค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ในการกระทำพิธีแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชนั้น เจ้าพระยามนตรีศรีธรรมราชจะเป็นผู้รับภาระ^๒ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า ค่าใช้จ่ายในการแต่งตั้งทำบัญชีตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชนั้นคงจะสูงมาก ถ้าเจ้าพระยามนตรีศรีธรรมราชคนใดไม่จ่ายให้ก็ไม่เคียดร้อนนัก แต่ในสมัยกรุงธนบุรี โปรคา ตั้งเจ้านคร(หนู) เป็นเจ้าเมืองประเทศราช เจ้านคร(หนู) ต้องเป็นหนี้ราชธานีในเรื่องค่าใช้จ่ายในการมีพิธีแต่งตั้ง ถึงแม้พระเจ้ากรุงธนบุรีจะมีพระกรุณาโปรดฯ ลดให้ถึงหนึ่งพระเจ้านครศรีธรรมราช(หนู) ก็ยังไม่มีสิ่งให้แก่ทางราชธานีในทันที^๓

จะเห็นได้ว่าในการทำพิธีแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ถ้าแบบฉบับเป็นแล้วทางราชธานีให้เกียรติและมอบอำนาจให้กับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมาก อาจจะมากกว่าบรรดาหัวเมืองปักษ์ใต้อื่น ๆ เพราะทำพิธีค่อนข้างใหญ่ มีการแห่แหนไปตลอดทางจากราชธานีจนถึงเมืองนครศรีธรรมราชเป็นการป่าวประกาศให้หัวเมืองต่าง ๆ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๖ - ๑๘๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๘ - ๑๘๙.

^๓ หอสมุดควชิรญาณ, จดหมายเหตุกรุงธนบุรี จ.ศ. ๑๑๓๘ (พ.ศ. ๒๓๑๘)

ยอมรับตามพระราชประสงค์ แต่ถ้าพิจารณาอย่างละเอียดจะเห็นว่า อาจจะเป็นวิธี แสดงว่าราชธานีมีอำนาจเหนือเมืองนครศรีธรรมราชและหัวเมืองปักษ์ใต้อื่น ๆ ทางราชธานีเองก็สามารถพิสูจน์ความจงรักภักดีของหัวเมืองปักษ์ใต้ได้จากพิธีแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชด้วย คือ ระหว่างขบวนแก่พระราชโองการ ทุกหัวเมืองจะต้องให้การเคารพและป้องกันภัยอันตรายให้ ถ้าหัวเมืองใดไม่กราบไหว้ถือว่าหมิ่นพระบรมราช เกษานภาพ เป็นการขบถ นอกจากนั้นทางราชธานียังได้ผลประโยชน์จากการทำพิธีแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชอีกด้วยในรูปของเครื่องบรรณาการจากเมืองนครศรีธรรมราชและเงินที่ "ให้เรียกเอาค่าตำแหน่งถวายมังคมราชโองการตามบรรดาศักดิ์จากทุกคน"

พิธีแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศกำหนดไว้ในส่าเนากฎตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๒๕๕ อย่างแจ่มชัดละเอียดละเอียดออกมา ซึ่งคงจะเป็นแบบอย่างการทำพิธีแต่งตั้งเจ้านคร (หนู) เป็นพระเจ้านครศรีธรรมราช แต่มีพิธีที่ใหญ่กว่าและพิถีพิถันในเรื่องฤกษ์ยามมากกว่า ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์ไม่ปรากฏว่ามีพิธีแต่งตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมากมายอย่างสมัยอยุธยาและธนบุรี มีแต่ข้าหลวงเชิญพระราชโองการและสารตราฯ าทพา สมุทกลาโหมออกไปตั้งเจ้าเมืองเท่านั้น

๒.๓ หน้าที่และบทบาทของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช

เรื่องเกี่ยวกับหน้าที่และบทบาทของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยอยุธยาไม่ปรากฏเป็นหลักฐานชัดเจน เหมือนกับในสมัยของกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้นซึ่งมีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ส่วนใหญ่ของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชไว้ในกฎส่าเนาตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชหรือในสารตราตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช แต่พอจะสังเกตบทบาทและหน้าที่ของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยอยุธยาได้จากเอกสารของต่างชาติ เช่น เอกสารของฮอลันดาซึ่งเข้ามาติดต่อกับค้าขายกับไทยในสมัยนั้น ส่วนบทบาทและหน้าที่ของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นสังเกตได้จากกฎตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช หมายถึงสั่ง หนังสือที่ส่วนกลางมีไปถึงเมืองนครศรีธรรมราช และเมือง

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓.

นคร ศรีธรรมราชมีถึงส่วนกลาง

๒.๓.๑ หน้าที่และบทบาทของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยอยุธยา

๑. ปกครองเมืองนครศรีธรรมราชและปกครองดูแลหัวเมืองปักษ์ใต้ ดังปรากฏในหนังสือ Hikayat Patani ว่า เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชทำหน้าที่ควบคุมรัฐต่างๆ จากเหนือเมืองนครศรีธรรมราชถึงปาหัง ในพุทธศตวรรษที่ ๒๑^๑ ในเอกสารของฮอลันดา กล่าวว่า ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ - ๒๒ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชทำหน้าที่คอยกำชับกำชาให้บรรดาหัวเมืองที่ต้องส่งบรรณาการให้กับราชธานีและคอยดูแลความปลอดภัยให้กับพ่อค้าต่างชาติที่หน้าเรือมาค้าขาย หรือลูกค้าที่มาซื้อสินค้าที่เมืองนครศรีธรรมราชและสงขลา ถ้ามีโจรสลัดขึ้นเมื่อใดเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจะทำการปราบปราม^๒

๒. ปกครองหัวเมืองประเทศราชมลายู เท่าที่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดเมืองมลายูที่เป็นประเทศราชของไทยในสมัยอยุธยา คือ ปัตตานี และยะโฮร์* เมื่อหัวเมืองประเทศราชมลายูก่อการขัดแย้งเมืองขึ้นเมื่อใด เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจะต้องนำกำลังกองทัพไปปราบดังเช่นใน พ.ศ. ๒๑๗๕ ปัตตานีแข็งเมือง แต่เนื่องจากปัตตานีมีกำลังเข้มแข็ง ทางอยุธยาจึงต้องส่งทัพมาช่วยปราบปรามอยู่หลายครั้งโดยให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นผู้บัญชาการรบ และท้ายสุดเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชสามารถตีเอาจรรยา กับนางพระยาคานีให้อ่อนน้อมยอมขึ้นกับไทยได้^๓ หัวเมืองประเทศราชมลายูจะแข็งเมือง

^๑ A. Teeus and D.K. Wyatt, Hikayat Patani, the story of Patani Vol. I (The Hague : Martinus Nijhoff, 1970), p. 6.

^๒ กรมศิลปากร, เอกสารของฮอลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา, หน้า ๒๖ - ๒๗.

* ปรากฏใน พ.ศ. ๒๑๘๓ ยะโฮร์ ส่งทูตถือพระสุพรรณสาส์นและเครื่องบรรณาการเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ไทย จาก กรมศิลปากร, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๖.

^๓ กรมศิลปากร, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓ - ๑๔๕.

หรือก่อเหตุวุ่นวายอยู่บ่อย ๆ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจึงต้องรับภาระอยู่เสมอ นอกจากจะทำหน้าที่ดูแลความสงบในเมืองประเทศราชมลายูแล้วยังเป็นสื่อกลางในการนำผู้คและเป็นผู้จัดการนำเครื่องราชบรรณาการ คอดไม้ทองคำเงินเข้ามาถวายพระมหากษัตริย์

๓. เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นตัวแทนของทางราชธานีในการติดต่อกับต่างชาติที่มาติดต่อกับแหลมมลายูทางเหนือ ก่อนที่ชาติต่าง ๆ จะเข้ามาค้าขายกับเมืองสงขลา เมืองนครศรีธรรมราช บัตตานี ตรัง มักจะติดต่อกับหรืออยู่ในความควบคุมของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช จะทำสัญญาทางการค้าใด ๆ หรือขออนุญาตทำการใดก็ต้องขอหรือติดต่อกับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชก่อนเพื่อนำเสนอเรื่องราวถวายพระมหากษัตริย์ไทยขอพระบรมราชานุญาต แล้วเจ้าพระยามนตรีศรีธรรมราชจึงจะดำเนินการได้และต้องดำเนินการตามพระราชประสงค์เท่านั้น ดังเช่นใน พ.ศ. ๒๑๕๔ ฮอลันดาขอสิทธิพิเศษการค้าทางภาคใต้โดยไม่เสียภาษีใด ๆ โดยการทำสัญญาทางการค้ากับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชได้เพราะพระมหากษัตริย์ไทยทรงมีพระบรมราชานุญาตและโปรดฯ ให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชช่วยจัดหาที่ทางในเมืองสงขลาให้กับฮอลันดาเพื่อตั้งสถานีการค้า เป็นต้น

๔. เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจะทำหน้าที่ดูแลรักษาผลประโยชน์ทางค้า เศรษฐกิจให้กับทางราชธานี ในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ชาวต่างชาติโดยเฉพาะ ชาวฮอลันดา โปรตุเกส ต่างนิยมมาค้าขายแถบแหลมมลายู เพราะเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ ไปด้วยดีบุก ข้าว ไม้ฝาง ตะกั่ว ยาง ชนบก รังนก หนังกวาง นอแรด ข้าวเปลือก ไม้สัก ไม้กฤษณา หวาย ไม้หอม และน้ำผึ้ง^๒ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจึงทำหน้าที่ดูแลเก็บภาษี และมักจะทำการค้าติดต่อกับต่างประเทศให้กับราชธานีด้วย เช่นใน พ.ศ. ๒๑๕๓ เจ้าเมืองนครฯ ช่วยเป็นธุระจัดส่งเรือบรรทุกข้าวของราชธานีไปค้าที่เมือง

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓ - ๔๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๑ - ๑๕๓.

ปัตตาเวีย^๑ เป็นต้น บทบาทของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชต่อราชธานีทางบ้านเศรษฐกิจ นับว่าสำคัญ เพราะรายได้จากทางหัวเมืองปักษ์ใต้ทั้งทางทรัพยากร ภาษีอากรและการค้ากับต่างประเทศนั้นมีมากมายในแต่ละปี เมืองที่ใช้เป็นเมืองท่าในการค้าขายคือ ปัตตาเวีย สงขลา ตรัง และนครศรีธรรมราช

๕. ด้านการทหาร ในสมัยของพระบรมราชาธิราชที่ ๒ คงจะมีนโยบายขยายอาณาเขตออกไปตอนล่างของคาบสมุทรมลายู เพราะปรากฏหลักฐานมลายูว่า ใน พ.ศ. ๑๕๘๘ - ๑๕๘๙ (ค.ศ. ๑๕๔๕ - ๑๕๔๖) ไทยลงไปตีรัฐปาหัง^๒ โดยเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นผู้นำกำลังไปโจมตีตามพระราชประสงค์ของพระองค์^๓ ซึ่งอีก ๓ ปีต่อมา ปาหังก็ยอมส่งบรรณาการให้ไทย เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจึงทำหน้าที่ขยายดินแดนให้กับพระราชอาณาจักรไทยด้วย

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมีบทบาทมาก และหน้าที่ที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว

๒.๓.๒ สมัยธนบุรี

ในสมัยธนบุรี โปรคา ตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ๒ คนคือ เจ้านรา-สุริวงค์ เป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชใน พ.ศ. ๒๓๑๓ และเจ้านคร(หนู) เป็นพระเจ้านครศรีธรรมราชใน พ.ศ. ๒๓๑๕

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๗ - ๒๘๘.

^๒ G.E. Marrison, "The Siamese Wars with Malacca During the Reign of Muzaffar Shah" Journal Malayan Branch Royal Asiatic Society, Vol. XXIII. Part I, March, 1949, (London), p. 62.

^๓ A. Teeus and D.K. Wyatt, op.cit., p. 6.

เจ้านราสูริวงศ์เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (พ.ศ. ๒๓๑๓ - ๒๓๑๕)

สมัยของเจ้านราสูริวงศ์ ไม่ปรากฏหลักฐานเรื่องราวเท่าใดนัก จึงไม่ทราบแน่ชัดว่าไปครองเมืองนครศรีธรรมราชในฐานะเจ้าเมืองเอกหรือเจ้าเมืองประเทศราชแน่ แต่พิจารณาจากหลักฐานที่ปรากฏในพงศาวดารนครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๓๑๐ เจ้านคร (หนู) ตั้งตัวเป็นอิสระและเป็นใหญ่ทางภาคใต้ เจ้านคร (หนู) จึงมีฐานะเป็นเจ้าประเทศหนึ่งครั้งใน พ.ศ. ๒๓๑๓ พระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จลงไปปราบเจ้านคร (หนู) ไปได้สำเร็จโปรดฯ ให้นำเจ้านคร (หนู) เข้ามาไว้ในกรุงธนบุรี แล้วโปรดฯ ให้เจ้านราสูริวงศ์ออกไปปกครองเมืองนครศรีธรรมราชพร้อมกับข้าราชการอื่น ๆ อีกหลายคน คือ พระยาสุภาวดี พระศรีไกรลาส และพระไชยนาท^๑ เจ้านราสูริวงศ์จึงน่าจะมีฐานะเป็นเจ้าเมืองเมืองเอกมากกว่า เพราะเป็นคนของทางราชธานีเอง แต่คงจะมีอำนาจเหนือเจ้าเมืองอื่นในปักษ์ใต้ขณะนั้น เนื่องจากเป็นเจ้าเมืองเมืองที่ใหญ่และสำคัญที่สุดในปักษ์ใต้ เป็นพระญาติกับพระเจ้ากรุงธนบุรีเจ้าเมืองอื่น ๆ คงจะนับถือมาก และพระเจ้ากรุงธนบุรียังกับการรวบรวมดินแดนและทำศึกสงครามบ่อย ๆ คงจะมอบหมายหน้าที่ให้เจ้านราสูริวงศ์ปกครองดูแลหัวเมืองอื่นในปักษ์ใต้ด้วย

ฉะนั้นหน้าที่ของเจ้านราสูริวงศ์ก็คง เช่นเดียวกับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยอยุธยา แต่คงจะรับผิดชอบในการดูแลหัวเมืองต่าง ๆ ในปักษ์ใต้ทั้งหมดแทนราชธานี รวมทั้งปกครองดูแลหัวเมืองประเทศราชหลาย ๆ เมือง บัดตานี และเมืองไทรบุรี

พระเจ้านครศรีธรรมราช(หนู) (พ.ศ. ๒๓๑๕ - ๒๓๒๗)

ใน พ.ศ. ๒๓๑๕ เจ้านราสูริวงศ์ถึงแก่พิราลัย โปรดฯ ให้เจ้านคร (หนู) ออกไปครองเมืองนครศรีธรรมราชในฐานะเมืองประเทศราช มีนามว่า พระเจ้านคร

^๑ หอสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุกรุงธนบุรี จ.ศ. ๑๑๓๘ (พ.ศ. ๒๓๑๕)

ศรีธรรมราช(หนู) และมีอัครมหาเสนาบดีจัตุสดมภ์ ทั้งนี้ปรากฏในกฎตั้งพระเจ้านครา
ว่า ขณะรับราชการในกรุงธนบุรี เจ้านคร(หนู) ช่วยทำราชการศึกสงครามและถวาย
ธิดาชื่อ "นิม" รับราชการฝ่ายในมีราชโอรสกับพระเจ้ากรุงธนบุรี คือ เจ้าฟ้าทัศพงษ์ จึง
มีความดีความชอบและเป็นทีไว้วางพระราชหฤทัย นอกจากนี้คงจะทรงเห็นว่า เจ้า-
นคร(หนู) มีประสบการณ์ในการปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้มาก่อน จึงเป็นผู้ที่เหมาะสมที่
จะออกไปปกครองเมืองนครศรีธรรมราชและโปรกตา ให้ครองในฐานะหมื่นคนประเทศราช
คงเพื่อเป็นการมอบภาระในการปกครองเมืองนครศรีธรรมราชให้กับเจ้านคร(หนู) ซึ่ง
ทางราชธานีไม่มีเวลาปกครองรับผิดชอบนัก แต่จะเป็นทางไต่ขอประโยชน์ทางเศรษฐกิจ
ในรูปของเครื่องราชบรรณาการดอกไม้ทองเงินและของแกมนี้ เป็นต้น

การออกไปครองเมืองของเจ้านคร(หนู) ครั้งนี้ โปรกตา ให้นำเอาข้าราชการ
เมืองนครที่เข้ามาพร้อมกับเจ้านคร(หนู) กลับออกไปรับราชการที่เมืองนครศรีธรรมราช
ด้วย ได้แก่ พระยาภคธำมโหฬาร พระยาโกษา พระอุไทยธรรม พระส้อย นายกิ่งมหาดเล็ก
นายขุนนางมหาดเล็ก นายนรสีห์ นายเพ็ง นายคลัง นายศรีวิภักษ์ นายบุญมี นายนาถ
มหาดเล็ก และมีพวกทาสกรรมกรอีก ๒๐ - ๓๐ คน ส่วนข้าหลวงและข้าราชการจาก
กรุงธนบุรีที่ออกไปพร้อมทั้งเจ้านราสุริวงศนั้นมีรับสั่งให้เข้ามารับราชการในกรุง แต่ถ้า
เจ้านคร(หนู) จะขอไว้ช่วยราชการอยู่ที่ขอให้ออก อย่างไรก็ตาม ก็มีได้หมายความว่า
พระเจ้านครศรีธรรมราช(หนู) จะมีอำนาจอย่างเด็ดขาด เพราะทางกรุงธนบุรีได้
กำหนดหน้าที่การปฏิบัติราชการของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช(หนู) ไว้ในกฎตั้งพระเจ้า-
นคร* ดังนี้

๑. ให้เจ้านครปกครองด้วยความยุติธรรม
๒. มีหน้าที่รักษาความสงบและเตรียมพร้อมในการป้องกันบ้านเมือง โดยการ
หมั่นตรวจตราค้ายศฐานะเมือง หอรับ จัดหมู่ทหาร หมั่นศึกซ้อมทหารให้ชำนาญการรบ

* เรื่องเดียวกัน.

* กฎตั้งพระเจ้านครศรีธรรมราช(หนู) จดหมายเหตุกรุงธนบุรี จ.ศ. ๑๑๓๔
เลขที่ ๖ หรือในหนังสือ องค์การคำคุณุสภา, ประชุมพงศาวดาร, เล่ม ๒, หน้า ๒๐๕-
๒๒๑.

จัดซื้ออาวุธไว้ประจำเมืองให้พร้อมจัดการซ่อมแซมเรือรบเรือไล่ให้ดี ตระเตรียม
ดินประสิวและข้าวปลาอาหารไว้ในเมืองให้พร้อม

ในเรื่องอาวุธ ทางราชธานีได้ส่งอาวุธคือ ปืนพม่า ๑๐๐ ปืนยักตรา ๒๐๐
ไปให้เมืองนครศรีธรรมราชไว้ป้องกันเมือง แต่เนื่องจากอาวุธปืนเป็นปัจจัยสำคัญในการ
ป้องกันบ้านเมืองและทำให้บ้านเมืองเป็นปึกแผ่น ทางกรุงธนบุรีจึงได้กำชับให้เจ้านครหา
ปืนสำรองไว้สำหรับเมืองนครเองและถ้าบ้านเมืองสงบก็ให้ส่งอาวุธปืน ๒๐๐ นั้นคืนเข้ายัง
กรุงธนบุรีต่อไป

๓. ทำหน้าที่เป็นแม่ทัพเป็นกำลังที่สำคัญทางบกก็ได้ เนื่องจากทางราชธานี
เป็นห่วงราชการปลายแดนที่ติดกับหัวเมืองประเทศราชมลายู คือ เมืองปัตตานี และเมือง
ไทรบุรี ทางราชธานีจึงสั่งให้เจ้านครว่า ถ้ามีเหตุวุ่นวายหรือมีสงครามมา ให้เจ้า
นครศรีธรรมราชคุมกำลังออกระวังหรือต่อสู้ ถ้าเหลือกำลังให้มีไปบอกเข้ามายังกรุง
ธนบุรี จะส่งกำลังออกไปช่วย นอกจากนี้ถ้าราชธานีมีศึกสงครามเจ้านครมีหน้าที่จะต้อง
ตามเสด็จ หรือส่งเสนาบิณฑุกุมไพร่พลมาช่วย

๔. เจ้านครมีหน้าที่ทำนุบำรุงส่งเสริมการทอผ้าให้ได้ผลเต็มที่ เพื่อเก็บไว้
สำหรับชาวเมืองนครศรีธรรมราชเอง และเพื่อทางกรุงธนบุรีเกิดขัดสนจะได้ขอ ในสมัย
นั้นข้าวผ้าเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของบ้านเมือง

๕. ทำหน้าที่เก็บภาษี ส่วย อกร และสิ่งของที่ต้องพระราชประสงค์จากเมือง
นครศรีธรรมราชส่งให้กับราชธานีตามกำหนด และจะต้องจัดส่งเครื่องราชบรรณาการ
คอกไม้ทองเงินเข้ามาถวายด้วย

ในสมัยธนบุรีมีการศึกสงครามอยู่เกือบตลอดรัชกาล เศรษฐกิจของกรุงธนบุรี
คงจะไม่คึก เพราะไม่มีเวลาทำการค้าและเก็บจากราษฎรได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ทรัพย์สิน
สิ่งของเงินทองที่ได้จากเมืองนครศรีธรรมราช คงจะมีส่วนสำคัญในการสร้างความมั่นคง
ให้กับราชธานี และเป็นกำลังสนับสนุนกรุงธนบุรีเป็นอย่างดี

- เนื่องจากเมืองนครศรีธรรมราชมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ เช่น กล้วย ไม้
เสียบึงอาหาร และการค้าเป็นไปด้วยดี บ้านเมืองอยู่ในสภาพค่อนข้างจะเรียบร้อย จึง
สามารถทำการค้า ทำไร่นา และเก็บผลประโยชน์ส่งให้กับราชธานีได้

๖. เจ้านครในสมัยนี้ทำหน้าที่จัดหาซื้ออาวุธปืนให้กับทางราชธานี อาวุธเป็น
ปัจจัยที่สำคัญมากสำหรับกรุงธนบุรี ตลาดขายอาวุธคือ เกาะหมาก ทางราชธานีจึงได้
อาศัยเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชช่วยเป็นธุระจัดการเรื่องซื้ออาวุธ พร้อมทั้งส่งเข้ามาให้

๗. ให้เจ้านครคิดอ่านเรื่องหัวเมืองประเทศราชมลายู คือ ปัตตานีและไทรบุรี
ทั้งปรากฏในกฎตั้ง ๆ ว่า

"ประการหนึ่งเมืองไทรเมืองตานีเป็นข้าซัดตสี่มาพระนคร
ศรีอยุธยามิไคมาขายสงคราม เสนาพฤชามาตยบุชลูกขุน
ปรึกษา ให้มีตราโกษาธิบดีออกไปลองใจยืมเงินเมืองละ
พันชั่ง เพื่อจะดูน้ำใจเมืองไทรบุรี เมืองตานี และตรา
โกษาธิบดีนั้นก็ให้ส่งออกมาถวายแล้ว ควรให้พระเจ้านคร
ศรีธรรมราชเสนาธิบดีคิดอ่านอุบายถายเทวากลาวเมืองก็
ให้ได้ ทั้งเงินก็ได้ ราชการก็อย่าให้เสีย จึงจะเป็น
เกียรติยศความชอบแก่พระเจ้านครศรีธรรมราชเสนาบดี
สืบไป ถ้าใดเงินหามาต้องการที่จะเป็นหนี้ไพร่ฟ้าประชากร
ซื้อปืนไม่ให้เอาเงินใช้ค้ำป็นไว้สำหรับเมืองนครศรีธรรม-
ราชบาง ส่งเข้ามาเป็นกำลังราชการพระนครศรีอยุธยา
บาง ถ้าเห็นว่าจะแต่งเรือไปจัดซื้อปืนก็ขัดสน อีกประการ
หนึ่ง สำเภาสูกากก็มีผู้เข้าออกเห็นหาได้ป็นเป็นกำลังไม่
จะเน้นซาไป ถ้าเห็นจะเป็นประการใดคั้งนี้ให้ส่งราชทรัพย์
นั้นเข้ามา ณ กรุง จัดซื้อปืนได้จึงแบ่งออกไปให้เป็นกำลัง
เมืองนครศรีธรรมราชบาง..."

แสดงว่าทั้งเมืองไทรบุรีและปัตตานีซึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นมาแต่สมัยอยุธยา ครัง
กรุงศรีอยุธยาแตก เมืองไทรบุรีและปัตตานีก็คงจะเป็นอิสระ ครั้นพระเจ้ากรุงธนบุรี
ปราบชุมนุมเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชได้ เมืองไทรบุรีและปัตตานีคงจะอ่อนน้อมต่อกรุง
ธนบุรี ครั้นต่อมาอาจจะเห็นว่าทางราชธานีติดศึกสงครามอยู่ เรื่อยจึงคิดแยกตัว เป็นอิสระ
เงียบ ๆ เมื่อไปรบคา ให้เจ้านคร (หนู) กลับออกไปเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช จึง
ทรงคิดจะลองใจดูว่าเมืองทั้งสองจะยังจงรักภักดีต่อไทยหรือไม่โดยให้พระเจ้านครศรีธรรม-
ราช (หนู) ถู้อตราพระยาโกษาธิบดีไปยืมเงินเมืองละพันชั่งตามพระราชประสงค์ ซึ่งความ

จริงทางราชธานีคงจะต้องการเงินเพื่อใช้ชื้ออาวุธไว้ใช้ในการสงครามจริง ๆ มีที่
เป็นการลองใจอย่างเคียว

ไม่ปรากฏหลักฐานว่า พระเจ้านครศรีธรรมราช จัดการเรื่องนี้อย่างไร
แต่คงจะพอสันนิษฐานได้ว่าเมืองไทรบุรีและปัตตานีคงจะปฏิเสธไม่ยอมให้ยืมเงิน ซึ่ง
แสดงถึงการไม่ยอมอ่อนน้อมให้กับอาณาจักรไทย เพราะปรากฏต่อมาในรัชกาลพระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมีพระราชดำริจะเอาเมืองไทรบุรีและปัตตานีกลับมาเป็น
หัวเมืองขึ้นของไทยตามเดิมแต่โดยดี จึงโปรดฯ ให้มีหนังสือให้เมืองทั้งสองอ่อนน้อม
ปัตตานีมีท่าทีแข็งกร้าวไม่ยอมอ่อนน้อม จึงโปรดฯ ให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท
ที่อยู่สงขลาในคราวลงไปขับไล่พม่าที่ยกตีหัวเมืองปักษ์ใต้ ใน พ.ศ. ๒๓๒๘ เสร็จสิ้นแล้ว
ลงไปตีเมืองปัตตานีกลับมาได้ เมืองไทรบุรีเห็นปัตตานีพ่ายแพ้ เกิดเกรงกลัวจึงยอม
อ่อนน้อมแต่โดยดี

การที่เมืองไทรบุรี และเมืองปัตตานีไม่ยอมอ่อนน้อม เพราะเมืองมลายู
ทั้งสองเห็นว่าอาณาจักรไทยในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่เข้มแข็งนัก มีศึกสงครามอยู่
เสมอ ไม่มีเวลาพอที่จะปราบปรามได้ และเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชชราภาพแล้ว
ไม่สามารถจะปราบปรามได้ ฉะนั้นพระเจ้านครศรีธรรมราช(หนู) คงไม่ได้ทำหน้าที่
ปกครองดูแลหัวเมืองมลายูดังเช่นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชคนอื่น ๆ

๕. เจ้านครมีหน้าที่ทำนุบำรุงพุทธศาสนา ด้วยการจัดทำพระไตรปิฎกไว้
ให้เรียบร้อย เพื่อไว้ให้ชาวเมืองนครได้เล่าเรียนสืบไป หมั้นทำนุบำรุงรักษาพระพุทธรูป
รูป สรูป เจดีย์ วิหาร และวัดวาอารามให้อยู่ในสภาพดีอยู่เสมอ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
รัชกาลที่ ๑ - ๒, หน้า ๔๕๑ - ๔๕๕.

จะเห็นว่าหน้าที่ของพระเจ้านคร ศรีธรรมราช(หนู) ส่วนใหญ่เป็นเรื่องการ
รักษาความสงบ การเตรียมพร้อมเพื่อป้องกันข้าศึกสงคราม จัดหาซื้ออาวุธ เก็บภาษี
ส่วยอากรและสิ่งของที่ทางราชธานีต้องการ เข้ามายังราชธานี เจ้าเมืองนคร ศรีธรรม-
ราชในสมัยนี้จึงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความมั่นคงของราชธานี พระเจ้านคร ศรี
ธรรมราช(หนู) คงจะได้รับความไว้วางใจและมีอำนาจ ยิ่งทางกรุงธนบุรีตีทัพทำ
สงครามบ่อย ๆ ไม่ค่อยมีเวลาควบคุมหัวเมืองภาคใต้นัก คงยิ่งทำให้พระเจ้านคร ศรี
ธรรมราช(หนู) มีอำนาจมากขึ้นจนใช้อำนาจไปในทางผิด ๆ จนเกิดความแตกแยกกัน
กับเมืองที่ขึ้นอยู่ด้วย คือ เมืองสงขลา ทั้งนี้เนื่องจากพระเจ้านคร ศรีธรรมราช(หนู)
ได้มีหนังสือให้กรมการออกไปเก็บเอาผู้หญิงช่างทอหูกและบุตรสาวกรมการ บุตรสาว
ชาวเมืองสงขลาพาไปเมืองนคร ศรีธรรมราชหลายสิบคน หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ
(เหยี้ยง) ผู้ครองสงขลาขณะนั้นจึงได้นำความกราบบังคมทูลพระเจ้ากรุงธนบุรี
ไปรดา ให้แยกเมืองสงขลาจากการเป็นเมืองขึ้นของนคร ศรีธรรมราชมาขึ้นตรงต่อ
กรุงธนบุรีโดยตรง แสดงให้เห็นว่าพระเจ้านคร ศรีธรรมราช(หนู) ไม่สามารถปก-
ครคองหัวเมืองขึ้นให้สงบเรียบร้อยได้

ฉะนั้นเมื่อเปรียบเทียบบทบาทของเจ้านราสุริวงศ์กับพระเจ้านคร ศรีธรรมราช
(หนู)แล้ว เจ้านราสุริวงศ์คงจะมีอำนาจมากกว่าพระเจ้านคร ศรีธรรมราช(หนู) เพราะ,
เจ้านราสุริวงศ์ปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ทั้งหมด ส่วนพระเจ้านคร ศรีธรรมราช(หนู) ปก
ครองเมืองนคร ศรีธรรมราชและคงเหลือเมืองตรงที่ขึ้นกับนคร ศรีธรรมราชเท่านั้น เมือง
ที่สำคัญอื่น ๆ เช่น เมืองพัทลุง เมืองกลาง ต่างก็มีเจ้าเมืองที่ไปรดา แต่งตั้งให้ไป
ครอง เมืองสงขลาซึ่งเป็นเมืองใหญ่เคยขึ้นกับเมืองนคร ศรีธรรมราชก็เป็นอิสระไป

องค์การคำคุณุสภา, ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓, หน้า ๓๘ - ๓๙.

๒๖ หองสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔)

๒.๓.๓ สมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้จะขอศึกษาเฉพาะบทบาทและหน้าที่ของเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยรัชกาลที่ ๑ ได้แก่ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(หนู) และ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจนถึงต้นรัชกาลที่ ๒ หลังจากนั้นพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) เป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชนับตั้งแต่ต้นรัชกาลที่ ๒ (๒๓๕๔ - ๒๓๘๒) ซึ่งเป็นหัวใจของวิทยานิพนธ์จะเสนอหน้าที่และบทบาทอย่างละเอียดในบทต่อไป

เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(หนู) (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๒๗)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์แล้ว ค่อยมาโปรดฯ ให้ประชุมเสนาบดีข้าราชการ โปรดฯ ให้ลดยศพระเจ้านครศรีธรรมราช(หนู) ซึ่งได้รับแต่งตั้งในสมัยธนบุรีลงไปเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราชตามแบบอย่างในสมัยอยุธยา เพราะทรงเห็นว่าเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(หนู) มีความดีความชอบมากถึงขนาดต้องยกให้เป็นเจ้าประเทศราช ซึ่งทำหน้าที่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(หนู) มีอำนาจมากเกินไปจนเป็นเหตุให้เกิดวิวาทคดีเมืองสงขลาตั้งที่กล่าวมาแล้วและคงมีพระราชประสงค์ที่จะลดอำนาจของเมืองนครศรีธรรมราชที่มีมากเกินไปด้วย

เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(หนู) คงจะไม่พอใจที่ถูกลดยศและลดเสนาบดีลงมาเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราชและกรมการเมือง ดังปรากฏในสารตราปลดเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(หนู) ออกจากตำแหน่งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชว่าเจ้าพระยานครศรีธรรมราชไม่ยอมลดยศ ลดเสนาบดีและไม่ยอมเข้ากรุงเทพฯ รับตราตั้งตามท้องตราบังคับ พร้อมทั้งมีปฏิริยาต่อทางราชธานีด้วยการขัดขืน ไม่ค่อยจะยอม

ห้องสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๒๗)
เลขที่ ๑. หนังสือเจ้าพระยาโกษาโหม เรื่องให้ส่งเครื่องยศเจ้าพระยานครนอกราชการเข้ามากรุงเทพฯ

ร่วมมือแก่ราชธานีหลายประการ คือ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
 ท้าพิชิตปราบดาภิเษก เจ้าพระยามนตรีศรีธรมราช(หนู) ไม่ยอมเข้าเฝ้าตามประเพณี
 เมื่อมีท้องตราให้เจ้าพระยามนตรีศรีธรมราช(หนู) เกณฑ์คนเข้ามาร่อนทองที่เกณฑ์ไม่
 ครบตามจำนวนทางกรุงเทพฯ ไล่ส่งข้าหลวงออกไปสักเลิกได้จำนวนเล็กน้อยกว่าแต่ก่อน
 ประมาณ ๕ - ๖ พัน ด้วยเจ้าพระยามนตรีศรีธรมราช(หนู) ไม่ยอมร่วมมือ และคบคิด
 กับกรมการเอาเงินจากไพร่แล้วช่วยให้หลบหนีจากการสักเลิก^๒

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงมีรับสั่งให้เจ้าพระยามนตรีศรีธรม-
 ราช(หนู) เข้าเฝ้า ณ กรุงเทพฯ ถึง ๒ ครั้ง ก็ไม่ยอมเข้าเฝ้า จึงโปรดฯ ให้ปลด
 เจ้าพระยามนตรีศรีธรมราช(หนู) ออกจากราชการ เอาตัวเข้าไปรับราชการใน
 กรุงเทพฯ

การปลดเจ้าพระยามนตรีศรีธรมราช(หนู)นี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาโลกทรงทำอย่างมีเหตุผล ถ้าเจ้าพระยามนตรีศรีธรมราช(หนู) ปฏิบัติตนอย่างใน
 หลักฐานฝ่ายรัฐบาลกลางจริง เพราะการแสดงปฏิริยาชัคชืน ไม่ค่อยจงรักภักดีต่อทาง
 ราชธานีเช่นนั้น จะทำให้ราชธานีปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ให้สงบเรียบร้อยได้ยาก อีกทั้ง
 เจ้าพระยามนตรีศรีธรมราช(หนู) ชราภาพมากแล้ว ไม่เหมาะสมที่จะเป็นเจ้าเมืองนคร
 ศรีธรรมราชซึ่งเป็นเมืองใหญ่และสำคัญทางภาคใต้ เมืองนครศรีธรรมราชนั้นทำหน้าที่ดู
 แลหัวเมืองทางภาคใต้หลายเมืองรวมทั้งหัวเมืองมลายูบางเมือง ถ้าได้เจ้าเมืองนคร
 ศรีธรรมราชที่ไม่จงรักภักดีต่อราชธานีก็จะเกิดความวุ่นวาย จึงต้องหาผู้ที่จงรักภักดีต่อทาง
 ราชธานี

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ เรื่องเดียวกัน, "...เจ้านคร(หนู) คิดกับกรมการกับข้าหลวงไสย
 เล่าเงินแก่ไพร่คิดเลิกได้น้อย ซากจากจำนวนเดิมถึง ๕ - ๖ พัน..."

เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) (พ.ศ. ๒๓๒๗ - ๒๓๕๔)

ใน พ.ศ. ๒๓๒๗ โปรดฯ ตั้งบุตรชายของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(หนู) ซึ่งเคยรับราชการด้วยความจงรักภักดีในกรุงเพทพอกมาเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช กำหนดหน้าที่ของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) ไว้ในกฎตั้งเจ้าพระยานครศรีธรรมราช* คือ

๑. ให้เจ้านครว่าราชการบ้านเมืองพร้อมกับปลัด ยกกระบัตร กรมการเมือง ด้วยความเมตตา เป็นธรรม และมีความสามัคคีกัน นับเป็นการกำหนดคณะบุคคลบริหารเมืองไว้แน่ชัดยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังกำหนดความประพฤติของเจ้านครมิให้เบียดเบียนราษฎร มีอุเบกษา คัดสิ่งไม่ดีด้วยความเป็นธรรม และถ้าชอบหญิงใดต้องสู้ขอและได้รับความยินยอมจากฝ่ายหญิงอย่างสุจริตก่อน

ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ มีการกำหนดการปฏิบัติความประพฤติของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมากกว่าสมัยกรุงธนบุรี เพราะปรากฏในสมัยกรุงธนบุรี เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(หนู) ปกครองบ้านเมืองไม่ยุติธรรม มีการฉ้อราษฎ์บังหลวง รับสินบนไพร่ และไปจับหญิงสาวชาวเมืองสงขลามาจนมีเรื่องวิวาทกับพระยาสงขลาตั้งที่กล่าวมาแล้ว

๒. ให้เจ้านครแต่งเครื่องราชบรรณาการดอกไม้ทองเงินเข้ามาทูลเกล้าฯ ตามกำหนดทุกปี และให้ค้ำน้ำพิพัฒน์สัตยาพร้อมกับพระหลวงขุนหมื่นกรมการถวายบังคมตามธรรมเนียมทุกปี นับว่าทรงกำหนดให้เมืองนครปฏิบัติ เช่นนี้ เพื่อเป็นการแสดงความจงรักภักดี เป็นวิธีหนึ่งที่ทรงควบคุมเมืองนครศรีธรรมราชและยังเป็นการได้ผลประโยชน์แก่ราชธานี

๓. ให้เจ้านครจัดเก็บส่วยอากร และภาษี ที่ขึ้นกับท้องพระคลัง ที่เก็บในเมืองนครศรีธรรมราชและในเมืองที่ขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชส่งเข้ามายังกรุงเพทพให้ครบตามกำหนดทุกปี

๔. ทำหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยในเมืองนครศรีธรรมราช และจัดการเตรียมพร้อมไว้ป้องกันบ้านเมืองตั้ง เช่นสมัยพระเจ้านครศรีธรรมราช(หนู)

* กฎตั้งพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) ท้องสมุควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาล
ที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๔๒ (พ.ศ. ๒๓๒๗) เลขที่ ๒.

๕. ให้เจ้านครส่งเสริมและชักชวนราษฎรให้ทำนามาก ๆ จะเห็นได้ว่านับเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชที่ทางราชธานีกำหนดมาทุกยุคทุกสมัยให้ปฏิบัติ

๖. ให้เจ้านครทำนุบำรุงพุทธศาสนาทั้งฝ่ายคันถธุระ และวิปัสสนาธุระ ส่งเสริมชาวเมืองให้สนใจพุทธศาสนา ปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม และรักษาศีล หน้าที่นี้เหมือนเช่นในสมัยกรุงธนบุรี แต่ในสมัยนี้มีการศึกษาเล่าเรียนพุทธศาสนาของพระสงฆ์และประชาชนเพิ่ม นับเป็นความก้าวหน้า

๗. ให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นธุระจัดการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยแก่พ่อค้าต่างแดน กินแดนทางภาคใต้อุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุ และทรัพยากรธรรมชาติมากมาย และมีแหล่งท่าเรือการค้าทั้งฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก พ่อค้าชาวต่างชาติมักจะไปมาค้าขายเสมอ ๆ มาช้านาน การค้าทางภาคใต้ทำให้เศรษฐกิจดี และมีผลสะท้อนและเป็นประโยชน์แก่ราชธานีด้วยอย่างมากมายในรูปของสินค้า ส่วยภาษีอากร และเครื่องศาสตราวุธ ถ้าชาวต่างชาติไม่ได้รับความปลอดภัยจากโจรสลัดซึ่งมักจะปล้นเรือสินค้าพ่อค้าวานิชเสมอ ก็จะไม่มาค้าขาย ราชธานีก็จะขาดรายได้ ฉะนั้นทุก ๆ สมัยเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจะได้รับการกำชับให้

- คอยดูแลระวังอย่าให้พวกโจรสลัดมาปล้นสะดมจับพวกพ่อค้าลูกค้าวานิชทั้งหลายที่เดินทางไปมาค้าขายในขอบเขตที่สีมาไปได้ ถ้ามีเหตุการณ์ร้ายเกิดขึ้นก็ให้ نگاهวังเรือรบเรือไล่ออกตามจับให้จงได้ และให้บอกเหตุถึงหัวเมืองอื่นต่อ ๆ กันให้ช่วยกันสกัดจับให้ได้

ถ้าเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชไม่ปฏิบัติตามจะได้รับโทษหนัก ซึ่งเรื่องนี้คงเป็นเรื่องเพ่งเล็งมากเนื่องจากเป็นผลประโยชน์ที่สำคัญ คงจะเห็นจากกรณีเจ้าพระยาสงขลา(เหยียง) ไม่สนใจตามจับพวกโจรสลัดที่ปล้นสะดมพ่อค้าต่างชาติในเขตรับผิดชอบของตน ทางราชธานีถือเป็นความผิดร้ายแรงประการหนึ่ง ถึงกับให้ปลดออกจากราชการใน พ.ศ. ๒๓๒๗

ห้องสมุดควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๒๗)
เลขที่ ๑. "ร่างสารตราถึงเมืองนครศรีธรรมราช ให้ถอดพระยาสงขลาออกจากตำแหน่ง"

เรื่องนี้ในสมัยชนบุรีมิได้กำหนดให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชทำหน้าที่ ทั้งนี้ คงเป็นเพราะทางราชธานีมิได้มีเวลาสนใจนัก และเนื่องจากอยู่ในภาวะสงครามคง จะกระทบกระเทือนการค้าทางภาคใต้มั่ง ทำให้การค้าในสมัยรัชกาลที่ ๑ เจริญกว่า การค้าในสมัยชนบุรี เมื่อการค้าเจริญมีพ่อค้าลูกค้าไปมาค้าขายมากเข้า จึงมีการปล้น สกมภ์บ่อย

๗. เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมีหน้าที่รักษาพระราชอาณาเขตทางภาคใต้ เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ ๑ ทรงขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. ๒๓๒๕ และโปรดฯ ให้ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (พัฒน์) ไปเป็นเจ้าเมืองใน พ.ศ. ๒๓๒๗ เมืองไทรและ เมืองมัตตานียังเป็นอิสระอยู่ จึงมีแต่เมืองศรีรังและเมืองสงขลา เป็นหัวเมืองปลายเขต แคนพระราชอาณาจักรที่มีเขตติดต่อกับหัวเมืองมลายู เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (พัฒน์) จึงมีหน้าที่

- แต่งหลวงขุนหมื่น และทหาร ออกไปตรวจค่านครระเวนเขตแดนสืบดู ความเคลื่อนไหวของหัวเมืองมลายูว่าตั้งอยู่ในความสงบหรือไม่ ถ้า คึกจะมารุกรานเขตแดนไทย ก็ให้เจ้านครแต่งกำลังต่อสู้จับกุม ถ้า เห็นเหลือกำลังก็ให้เจ้านครแจ้งเข้าไปในพระนคร เพื่อขอกำลังไปช่วย

๘. เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชต้องทำหน้าที่ตัดสินใจราชกิจที่ถูกต้องเอง นับ เป็นการให้อำนาจแก่เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมาทุกสมัย เนื่องจากเมืองนครศรีธรรม- ราชอยู่ไกลจากราชธานีมาก การเดินทางสมัยก่อนลำบาก จึงต้องให้อำนาจเจ้าเมือง นครศรีธรรมราชในการตัดสินใจกับปัญหาเฉพาะหน้าได้ แต่ถ้าเป็นการตัดสินใจที่ก่อให้เกิด ผลร้าย เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจะได้รับโทษ แต่ถ้าก่อให้เกิดผลดีก็จะเป็นความ ดีความชอบของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ดัง

- ถ้าแลราชอาณาจักรผันแปร ไปโดยปรกติเหตุและปัจจุบัน เหตุประการใด ก็ให้คิดอ่านผ่อนผันแปร โดยขอราชการให้ชอบจงทุกประการ สุกแต่อย่าให้เสียราชการแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวไปแต่สิ่งหนึ่งสิ่งใด ได้

การกำหนดหน้าที่ของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช(พัฒน์) ดังกล่าวนี้ นับว่าทางราชธานีก็ให้อำนาจและให้ความสำคัญแก่เมืองนครศรีธรรมราชสมัยนี้มากอยู่ เนื่องจากทรงเห็นความสำคัญของเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นเมืองเอกมีกำลังสำคัญในปักษ์ใต้และอยู่ใกล้กับหัวเมืองมลายูซึ่งไม่วางใจนัก ฉะนั้นเมื่อเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) เริ่มเป็นเจ้าเมืองใหม่ ๆ ใน พ.ศ. ๒๓๒๓ ทางราชธานีจึงยกเมืองสงขลามารวมกับเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อให้เจ้านครคูแควเมืองสงขลาและให้เมืองนครเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญทางปักษ์ใต้ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๒๔ สมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเสด็จไปตีหัวเมืองมลายู : บัตตานี ไทรบุรี และศรีลังกา ได้ ก็มอบให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) ดูแลอีก ๖ ทบพาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) จึงนับได้ว่ามีมากกว่าเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(หนู) เพราะได้ปกครองเมืองมลายูหลายเมือง แต่ในสมัยเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(หนู) หัวเมืองมลายูเป็นอิสระไม่ได้ขึ้นกับไทย

แต่ต่อมาอำนาจของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) ค่อยลดน้อยลงไปสืบเนื่องมาจากในปี พ.ศ. ๒๓๑๘ พม่ายกทัพตีหัวเมืองปักษ์ใต้ของไทย ตั้งทัพอยู่ที่เมืองมะริด แล้วแยกเป็นทัพเรือตีหัวเมืองชายฝั่งตะวันตกของแหลมมลายูลงไปถึงเกาะถลาง ส่วนทัพบกตีได้ กระจบุรี เมืองระนอง เมืองชุมพร และไชยา แล้วยกไปตีเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) เชื่อตามกลลวงพม่าว่ากรุงเพทฯ ตกแล้วเพราะเห็นว่าทัพกรุงไม่ยกมาช่วยทางภาคใต้สักที จึงพาครอบครัวหนีไปอยู่ป่าโดยไม่ทำการต่อสู้ บรรดากรมการเมืองไพร่บ้านพลเรือนต่างแยกครอบครัวหนีหมด พม่าจึงได้เมืองนครศรีธรรมราชแต่โดยง่าย เมื่อสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเสด็จปราบพม่าที่หัวเมืองภาคใต้เรียบร้อยแล้ว ให้พิจารณาโทษเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) ไปรดา ให้ภาคทัณฑ์ไว้เพราะทรงเห็นเหลือกำลังที่เจ้า

พระยานครศรีธรรมราชจะรับไว้” แต่ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) เป็นเจ้าเมืองที่อ่อนแอ และในปี พ.ศ. ๒๓๓๔ บัตตานีเป็นชนบท ยกทัพแขกขึ้นมาตีเมืองสงขลา ทัพจากเมืองนครศรีธรรมราชยกไปช่วยร่วมกับทัพสงขลาตีทัพแขกแตกไป เจ้าพระยาสงขลา(บุญสุข) แสดงความสามารถด้วยการตามลงไปโจมตีใต้เมืองบัตตานีคืนมาได้ถือเป็นความดีความชอบมาก จึงโปรดฯ ให้สงขลาเป็นเมืองโทขึ้นกับกรุงเทพฯโดยตรง และยังโปรดฯ ให้เมืองสงขลาควบคุมดูแลหัวเมืองประเทศราชมลายู ๓ เมือง คือ บัตตานี กลันตัน ตรังกานู^๒ เพราะทรงเห็นว่าเจ้าพระยาสงขลา(บุญสุข) มีความสามารถกว่าเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) มาก

ส่วนเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์)นั้น นอกจากจะแสดงความอ่อนแอ ไม่สามารถในการปกครองให้ทางราชธานีเห็นแล้ว ยังเป็นอริกับบรรดาเมืองทางภาคใต้ อยู่เสมอ เป็นเหตุให้อำนาจของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) เองลดลงไปเรื่อยๆ ดังเช่น เมืองตรังฎราขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราช แต่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) เป็นอริกับพระยาธิบดีบงผู้รักษาเมืองตรัง รัชกาลที่ ๑ จึงโปรดฯ แยกเมืองตรังมาขึ้นกับทางกรุงเทพฯในปี พ.ศ. ๒๓๔๗ ครั้นต่อมาพระยาธิบดีบงถึงแก่กรรม โปรดฯ ให้บุตรเขยพระยาธิบดีบง คือ หลวงฤทธิสงครามเป็นผู้รักษาเมืองตรัง แต่เนื่องจากหลวงฤทธิสงครามไม่ชำนาญในการบริหารบ้านเมือง จึงโปรดฯ ให้เมืองตรังขึ้นกับเมืองสงขลา^๓

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑, (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๗๘)

หน้า ๑๘๑ - ๑๒๑.

^๒ หองสมุทวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔)

เลขที่ ๒. สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี เรื่องเมืองตรังฎรา

^๓ เรื่องเดียวกัน.

จะเห็นได้ว่าอำนาจและบทบาทของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยนี้ตกต่ำมากกว่าสมัยใด ๆ เพราะเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยนี้ คือ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(พัฒน์) ไม่เข้มแข็ง ไม่สามารถปกครองหัวเมืองขึ้นได้ และประกอบด้วยเมืองสงขลามีเจ้าพระยาสงขลา(บุญสุข) ที่มีความสามารถมากและเข้มแข็ง ฉะนั้นในรัชกาลที่ ๑ นี้ เมืองสงขลาจึงมีความสำคัญมากกว่าเมืองนครศรีธรรมราช แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๒ เมืองนครศรีธรรมราชเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นและมีความสำคัญมากกว่าเมืองใด ๆ ในภาคใต้ เพราะมีเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชที่เข้มแข็งและมีความสามารถมากผู้หนึ่ง คือ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย